

ביאור ברמב"ם הלכות שמיטה פ"ד ה"א

אדרבה הרי מפורש בתורה והיית שבת הארץ לכם לאכלה, אלא איסור בצירה שלא יבצור כדרך כל השנה כגון שבצר כל הפירות וכדומה ואיסור זה הוא שמבטל מצות התורה שצריך להפקיר פירות שביעית ולא ליטול הכל לעצמו ורק מעט מותר לבעלים ליקח מהפירות וכן קצירה כך הדין ולא היה להגמרא להוכיח שתולדות מותרות בשביעית מזה שפרטה לא תזמור, ומזה הוכיח הרמב"ם שבוצר וקוצר לצורך עבודת הארץ יש בזה איסור מלאכה ואיסור קצירה ובצירה כולל שני איסורים, אחד שלא יבטל את הפקר הפירות וב' שלא יעשה מלאכת זמירה ובצירה לצורך עבודת הארץ.

ב. אכן יש לעיין א"כ אין יתכן לקצור מעט וכן לבצור מעט והרי בכל קצירה יש בו תועלת לקרקע שמנכה הקרקע ויש תועלת שיכול לזרוע בו.

ונראה לומר דבר חדש בדעת הרמב"ם, דהנה המשנה בשבת ק"ג ע"א, החורש כל שהוא המזרד [וברש"י זרדין לחים חדשים של שנה זו ופעמים שהם מרובין ומכחישין האילן ומתייבשין וקוצצין אותם ממנו], המלקט עצים אם לתקן [וברש"י את האילן או הקרקע וקצצו מן המחובר], כל שהוא אם להיסק כדי לבשל ביצה קלה, התולש עולשין והמזרד זרדין אם לאכילה כגרוגרת ואם לבהמה כמלא פי הגדי ואם להסקה כדי לבשל ביצה קלה ואם ליפות את הקרקע כל שהוא, ובגמ' שם הקשו אטו כולהו לא ליפות הקרקע נינהו [וברש"י הרי הקרקע מתייפה מאילין], רבה ור"י דאמרי תרוויהו באגם שנו [וברש"י שאין צריך ליפות], אביי אמר אפילו תימא בשדה דלאו אגם וכגון

לשון הרמב"ם "כל שתוציא הארץ בשנה שביעית בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית וכו' בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהם ואין להם זרע הכל מותר באכילה מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכו' וזה שנאמר את ספיח לא תקצור, שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה ואם קצר כדרך הקוצרים לוקה כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר או שקצר לעבודת הארץ, כמו שבארנו אלא קוצר מעט מעט ואוכל" עכ"ל.

ודברי הרמב"ם צ"ע, א. מהיכן המקור שהקוצר לעבודת הארץ לוקה. ב. מה שכתב כמו שבארנו ולא נמצא ביאור כזה ברמב"ם במקום אחר.

ונראה לומר שכוונת הרמב"ם למה שהביא בפ"א ה"ב וג' וזה לשונו 'אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה ועל הקצירה וכו' וזמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, ולמה פרטן הכתוב לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד הוא שחייב ועל שאר תולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהם אבל מכין אותו מכת מרדות מדבריהם' עכ"ל. ודברי הרמב"ם מפורשים בגמ' ריש מועד קטן שלכן משקין בית השלחים בשביעית.

ולכאורה דברי הגמ' שיש ראייה מן התורה שאין לוקים על תולדות ושאר אבות בשביעית, מזה שפירט הכתוב זמירה ובצירה ואם תולדות אסורות בשביעית, לא היה צריך התורה לפרט זמירה ובצירה. ובפשטות אינו מובן מה שהזכירה הגמ' בצירה, שהרי מה שאסרה תורה בצירה אינו משום שאסור מלאכת בצירה,

* תורת המערכת לבנו הרב אהרן שליט"א, שטרח בהכנת הדברים והמציאם לידינו.

מוריה, שנה שלושם ושלוש גליון י—יב (שצד—שצו), שבט תשע"ה ♦

שאינה צריכה לגופא חייבין עליה, ומדברי רבינו שכתב שהכל תלוי בכוונתו נראה שכל שאינו מתכוון אין ראוי לומר בו פסיק רישא ולחייב, מפני כשהוא מכוון הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוון אינו מלאכה כלל, שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי ודומה לקטימת קיסם שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו אע"פ שראוי לכך בקטימתו פטור, שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפילו לר"י המחייב בדבר שאינו מתכוון וקרובין לזה דעת הרמב"ן וכו' עכ"ל.

ד. והנה לפי ה"ה מצאנו שיש מלאכות שרק אם עושים בכוונה נחשבים מלאכה אבל לא נתבאר מה הכלל בזה ואולי כל שאין הרבה שעושין אותו לשם שיתהוה לא נחשב מלאכה בלי כוונה, וכך מצינו גם בתוס' שבת דף ע"ג ע"ב, ד"ה וצריך לעצים שכתבו שגם לר"י שמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופא מ"מ הזומר ואינו צריך לעצים אינו חייב אלא זומר ולא חייב משום קוצר.

וכן מדויק בגמ' שהקוצר וצריך לעצים חייב שתיים ואילו בהמשך מאן דקטל אספתא חייב שתיים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע ובזה לא כתוב שקטיל אספתא שצריך לאספתא חייב משום קוצר ובע"כ שלהיות חייב קוצר בעצים אינו חייב רק בצריך לעץ.

ואולי גם בזה הטעם שרוב קוצרי עצים דעתם כדי שיצמח האילן יותר וכן מביא כבשים שסחטן לגופן שיהיו יבשים מותר לכתחילה, אבל אם סחטן למימן חייב הרי שיש מלאכות שרק הכוונה מחשיבו למלאכה.

ה. והנה בזה שסובר הרמב"ם שאין איסור מכבה בגחל של מתכת, נראה שזה שמותר לכבות גחלת של מתכת, זה דעת שמואל ושם בסוגיה רב חולק על זה.

ולפי כל זה יש לתרץ, למה לא הביא הרמב"ם הדין שמלקט עולשין שחייב בכל שהוא כל שלקטן לא לייפות הקרקע אלא שרוצה העולשין שיש לומר שגם יפוי הקרקע

דלא מכוין והא אביי ורבא דאמרי ר"ש בפסיק רישא לא צריכה דעביד בארעה דחבריה ע"כ.

ובתוס' שם ד"ה לא צריכה, פירשו לדעת הערוך אין פסיק רישא חייב רק בניחא ליה, אבל בארעה דחבריה שזה פסיק דלא ניחא ליה מותר, ובתוס' ד"ה בארעה פירושו שבארעה דחבריה פטור מקרבן שזה מלאכה שאינה צריכה לגופא ופטור לדעת ר' שמעון.

ג. אכן ברמב"ם פ"ח משבת ה"א הביא החורש כל שהוא המנכש בעיקרי אילנות והמקרע עשבים או המזרד את השריגים כדי ליפות הקרקע הרי זה תולדת חורש ומשיעשה כל שהוא חייב וכן המשווה פני השדה כגון שהשפיל התל ורדדו או מילא הגיא חייב משום חורש ושיעורו כל שהוא וכן המשווה גומות שיעורו כל שהוא ובהלכה ה' כתב התולש עולשין והמזרד ורדין אם לאכילה בגרוגרת ואם לבהמה שיעורו כמלא פי הגרי ואם להסקה שיעורו כדי לבשל ביצה קלה עכ"ל.

וקשה למה השמיט כל מה שאמרו בגמ' שרק בארעה דחברא כך הדין, אבל בקרקע שלו שיעורו בכל שהוא, גם במכוון לאכילת אדם או לאכילת בהמה או להסקה ולדעת הרמב"ם שחייבין על מלאכה שאין צריך לגופא גם בארעה דחבריה לסברת התוס' חייב ורק לדעת הערוך מותר.

ויש לומר אולי סובר הרמב"ם דאין הלכה כגמרא זו וטעמו לפי מה שמבואר בגמ' שבת דף מ"ב ע"א, מכבין גחלת של מתכת ברה"ר שלא יזוקו בו רבים אבל לא גחלת של עץ וברמב"ם פ"ב ה"ב המכבה גחלת של מתכת פטור ואם נתכוון לצרף חייב שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה ומותר לכבות גחלת של מתכת ברשות הרבים כדי שלא יזוקו בו רבים ובמגיד משנה שם בפ' כירה אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת וכו' אבל לא גחלת של עץ שסובר כר' יהודה שמלאכה

♦ מוריה, שנה שלושים ושלש, גליון יב (שצד—שצו), שבט תשע"ה

מלאכה שאינה צריכה לגופא הוא משום מלאכת מחשבת וכשיטת התוס' בשבת ילמדו כן מגמ' חגיגה דף י' ע"ב.

ולפי"ז קשה א"כ איך יתקיים והיתה שבת הארץ לכם לאכלה והרי מייפה הקרקע ואין לומר שגזוה"כ הוא להתיר לקצור לאכילה אף שמיפה הקרקע שהרי גם במיפה שדה של אחר אסור בשביעית ובע"כ שמדובר שקוצר הקוצין כדי לאכול ומ"מ אסור שאין צריך מלאכת מחשבת וצ"ע.

ז. והנה ברש"י מפרש שזה שמותר לכבות גחלת של מתכת ברה"ר הוא מטעם אחר וזה לשון רש"י שבת בדף מ"ב, ד"ה גחלת של מתכת שמשליכין בחוץ פסולת של ברזל דלא שייך כיבוי בהכי מדאורייתא ומדרבנן אסורה והיכא דאיכא נזק לרבים לא גזרו עכ"ל, אבל לא ביאר למה לא שייך כיבוי בהכי, ויש לומר שרש"י סובר כדעת הראב"ד שגחלת של מתכת אינה נגדרת כאש וחיובו הוא משום מבשל ולכן לא שייך כיבוי בדבר שאינו אש.

אכן בשבת דף קל"ד ע"א, שמבואר שם שמותר לסנן חרדל ושם ברש"י ד"ה בגחלת של עץ אסור דשייך בה כיבוי לפי שעושה פחם וגחלת של מתכת לא שייך בה כיבוי דאינו נעשה פחם עכ"ל, אבל אי אפשר לומר שזהו הטעם שמותר לכבות גחלת של מתכת בדף מ"ד שהרי בדף מ"ד מדובר לר"י שמלאכה שאינה צריכה לגופא חייבין עליו וא"כ גם באינו פחם יש חיוב מכבר.

ואפשר לומר שדעת רש"י שגם לר"י שחייבין על מלאכה שאינה צריכה לגופא מודה שכיבוי שאינו עושה פחמים מותר מן התורה ורק במכבה גחלת של עץ ואינו צריך לפחם, בזה סובר ר"י שחייב וטעם הדבר שגדר מלאכה הוא מה שהיה במשכן וצורך למלאכה מה שהיה במשכן, וכמו שנתבאר בתוס' שבת דף צ"ד ע"א ד"ה ר' שמעון, גם עושה המלאכה לא בגלל הצורך שהיה במשכן חייב, אבל מ"מ גדר המלאכה שנעשה דבר שהיה צריך במשכן ולכן

לא נחשב למלאכה כל שאינו מכוון ליפות הקרקע.

ובזה מיושב מה שהקשינו באות ב' איך מותר לקצור מעט בשביעית והרי מיפה הקרקע ויש לזה איסור, אבל לפי מש"כ בדעת הרמב"ם שכל שאינו מכוון ליפות הקרקע מותר, והגמ' בשבת גבי העמיד בקרקע של אחר, גמ' זו הולכת אליבא דרב שאוסר גם באינו מכוון ליפות, אבל הרמב"ם שפוסק שמותר לכבות גחלת של מתכת מובן.

ואין להקשות איך יפרש רב מה שאמרה תורה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, שיש לומר, שרב סובר שאין כלל איסור בשביעית ליפות הקרקע, שהוא בכלל תולדות שמותרים בשביעית ולפי דברי רב אין איסור קצירה ובצירה משום מלאכה ורק האיסור הוא בקוצר כל השדה שמבטל בזה הפקר, שציותה תורה והשביעית תשמטנה ונטשתה, וזה שאין איסור בשביעית בתולדות נלמד ממה שאמרה תורה כרמך לא תזמור, זה מוכיח שאין בשביעית איסור על תולדות. ובגמ' ריש מו"ק אזיל לשיטת שמואל ויש איסור לקצור לייפות הקרקע בשביעית.

1310020180100

ו. ונראה שתוס' סוברים כמו הרמב"ם שכך כתבו תוס' גיטין בדף מ"ד ע"ב, ד"ה שנתקצוה שדה, שנתקצוה בשביעית היינו שהוציא הקוצין, אם היו הקוצים תלושים ונקה השדה מהם עבר איסור דרבנן, אבל אם הקוצים מחוברים עבר איסור תורה, כדאמרין התולש עולשין, אם ליפות הקרקע כל שהוא, הרי שליפות הקרקע אסור בשביעית מן התורה וזה כדעת הרמב"ם.

אכן מה שסיימו שם התוס' שגם במיפה קרקע של חבירו בשביעית אסור ורק בשבת לא עבר בקרקע של השני, שבשבת רק מלאכת מחשבת אסורה, אבל בשביעית גם לא מלאכת מחשבת אסורה, ונראה שתוס' הולכין לשיטתם, שמה שפטור בשבת בקרקע של אחר זה משום מלאכה שאינה צריכה לגופא והפטור של

מווריה. שנה שלושם ושלש גליון י—יב (שצד—שצו), שבת תשע"ה ♦

עומדת לגדל וולדות ולחרישה ומה שקשה על זה מאיסור שבת כתבתי בסימן רכ"א סי' י"ב ובתוס' חולין דף ח' תירצו דשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה וכיון שיש תיקון פורתא חשיב מלאכת מחשבת שלכן נתכוון אע"פ שקלולו יותר על תיקונו.

אבל לענין נהנה מע"ז לא חשיב הנאה וא"כ קשה למה חופר בור ואינו צריך אלא לעפרא חשוב מקלקל, הרי נהנה שיש לו עפר, ויש לתרץ שגם לר"י אינו חייב חופר בור רק שנעשה בו אף שהוא אינו צריך לבור, ומטעם זה אם הבור מקלקל ואינו צריך לו אין לחייבו משום חופר, לכן מודה ר' יהודה שפטור.

המכבה הנר לא בגלל שצריך לפחם חייב שמ"מ נעשה פחם, אבל המכבה אש שאינו נעשה פחם פטור גם לר"י ולפי"ז המכבה אש שדולק בגז פטור גם לר"י.

11/08/2018

ח. ובזה ניתן ליישב מה שיש להקשות על מה שאמרו בחגיגה דף י' ע"ב, שהחופר בור ואינו צריך אלא לעפרה גם לר"י פטור כי זה מקלקל ולכאורה קשה למה זה מקלקל אף שהחצר נתקלקל מ"מ מאחר שהוא צריך לעפר, זה תיקון, תדע שהשוחט בשבת חייב, אף שמבואר בגמ' חולין וביור"ד סימן י' סק"א סכין של עבודה זרה מותר לשחוט בו בהמה בריאה מפני שהוא מקלקל ובט"ז סק"ב שחיה

אוצר החכמה